

HARDWARE JE ZAPRAVO ŽELJEZARIJA

Ivo Škarić

Ne treba uopće dovoditi u sumnju mogućnost svakog jezika, pa i našeg, da izrazi sve nove pojmove koje stvara razvoj misli i civilizacije. Jer, neostvarene su mogućnosti jezika neizbrojive: tvorbene, metaforičke, opisne. No, unatoč tomu počesto iz svijeta dobivamo pojmove upakirane u stranim izrazima i duže ih tako rabimo da i ne povirimo što ima unutra, a kamoli da ih prepakiramo. Što se, dakle, zamjenjivanja stranih uvezenih riječi tiče, nije u pitanju što se može, nego što se hoće.

A hoće se sad jedno, sad drugo jer su i funkcije jezika raznolike: sporazumijevanje i prikrivanje, sporazumijevanje s jednim, a isključivanje iz sporazuma drugih, težnja prema jednoznačnosti i težnja prema stilističkoj obojenosti, logičnost iskaza i mističnost, poetska ili mistifikatorska. Supostojanje uz domaći izraz i jednog stranog za mnoge stručne i tehničke pojmove dobro je došlo ne samo iz stilističkih razloga nego i komunikacijskih, jer se vrlo često u znanosti i u drugim nekim poslovima komunikacija odvija sad pretežno s vanjskim, međunarodnim svijetom, sad sa svojim, domaćim. Tako je npr. prirodno da se među diplomatima govori *detant*, a da se u komunikaciji sa svojim narodom u javnim glasilima govori *popuštanje*.

Ovdje ćemo na primjeru iz naslova dirnuti u „nezamjenjivost“ znanstvenih uvezenih izraza. Kao što je dobro poznato, većina naših znanstvenika i onih koji se bave stručnim radom obilato se služi tim „nezamjenjivim“ izrazima, danas, razumljivo, mahom preuzetih iz engleskog (*output, input, know-how, engineering, marketing – izlaz, ulaz, tehničko znanje, inženjerstvo, obrada tržišta*).

Prvo, ne treba i dalje smatrati da su izrazi koje znanstvenici i stručnjaci stvaraju i rabe hladni, neutralni, stilistički neobojeni, dapače. Za razliku od onoga što se obično misli, pravi su znanstvenici sasvim obični ljudi, a razlikuju se od ostalih ljudi po tome što se oni baš u znanstvenom radu ponašaju kao obični ljudi, tj. o znanstvenim problemima razmišljaju na običan način, upotrebom svoje obične svijesti. Zbog toga i za svoje nove ideje ili izume traže izraze načinima koji su u jeziku uobičajeni: tvorbom novih riječi morfemima iz svog jezika ili iz klasičnih jezika (vrlo rijetko se riječi izmišljaju „iz ničega“: tako izmišljena riječ *Kodak* spominje se kao usamljen primjer), kraticama (*bit* od *binary units*, SRCE – *Sveučilišni računski centar*, što se u ovom primjeru zgodno poigralo i s procedurom simbola), igrom riječima, simbolima, opisom i nada sve katakrezom. Katakreza je isto što i metafora, samo što kod katakreze u jeziku nema izraza umjesto kojeg dolazi slikovit izraz. Spomenimo neke poznatije katakreze: zvuk *visok, nizak, taman, svijetao*; neke novije iz kibernetike: *crna kutija, buka, topli i hladni mediji*. Otvorimo li poklopac motora, naći ćemo tamo hrpu katakreza: *svjećice, zglobove, koljena, remen, lonac* i koješta. Prednost katakreza je u tome što su one sugestivne, lako se pamte i hitro vezuju uz značenje, a k tome, barem u početku, imaju i konotacijske spletove.

Za razliku od pravnog znanstvenog rada i razmišljanja koji teže jednostavnim i prozaičnim izrazima, znanost kao roba koja se prodaje traži posebnu, reklamnu retoriku. Izrazi tada teže manjoj jasnoći, s konotacijama nedokučivog. Mistificira se bilo što da se želi prodati: znanstvenik ili njegove proizvode. Ta se etapa interno i intimno među znan-

stvenicima naziva slikovito „prodavanje magle”. Moramo i sami priznati da mnogo više zaslužuje, pa i stoji jedan *know-how* nego neke obične stručne upute i savjeti kako nešto uraditi. A koliko tek više vrijedi jedna firma za *marketing* nego ona za prodaju! Tim su se nedokučivim izrazima oduvijek reklamirali i prodavali razni kozmetički preparati, perila, hoteli. To je poznato.

Međutim, i onaj koji skupo kupuje ima potrebu da mu kupljeno sačuva mističku vrijednost. Na rubove svijeta znanost stiže istrošena, a skupo plaćena pa je i shvatljiva želja da je se drži na pijedestalu. Zato se provincijska znanost i ne želi odreći svečanih, magičnih riječi.

Zamislimo da neki kupe za goleme novce veliki kompjutor (ne računalo) i skupa s njim *know-how*. To je sve skupa toliko složeno da je to sa stanovišta jedne čistačice hrpa željeznih škrinja s jedne strane i svuda naokolo papiri (programi, podaci), s druge strane. Njoj, čistačici, ukazuje se slika, slikovito rečeno, željezarije i kartušine. To, dakako, nije to; to je zapravo *hardware* (strojevi) i *software* (programi, podaci, dokumentacija). *Hardware* i *software* je nešto drugo, mnogo ozbiljnije. Međutim, kako su Amerikanci koji su izgradili ova računala izmislili ove riječi? Baš pogledom čistačice. *Hardware* na engleskom znači *željezarija*. Ta je riječ u engleskom složenica od *hard* – *tvrd* i *ware* – *roba*. Oni okolni papiri na kojima su ispisani podaci i programi koji ulaze u računalo i oni podaci koji izlaze iz njega, meki su u usporedbi sa strojevima pa je za njih stvorena nova, oprečna riječ, tvorbeno analogna prvoj *software* (*soft* – *mek*). Ova je igra u riječima kao da bismo mi od *staretinarnice* izgradili opreku *novotinarnica*.

Razmišljajmo o stvaranju tih riječi i shvatimo preko njih odnos stvaraoaca prema izumu: prislan, dobrodušno podcjenjivački, dobroćudno šaljiv, površinski, slikovit. Zamjenjivanje mora težiti adekvatnosti, a to znači ne samo točnosti i sugestivnosti temeljnog značenja nego i adekvatnosti konotacija. Katakreze su lako prevodljive jer njihova igra nije u jezičnoj formi, nego u značenjima. Najčešće se one najadekvatnije prevode kad se prevedu doslovno. Ovdje bez straha da ćemo mnogo pogriješiti, demistificirajmo *hardware* riječju *željezarija*. Riječ *software* je teže adekvatno prevesti jer *željezo* nema opreka kao što to ima *hard/soft*, tj. *tvrd/meko*. Ovdje se, dakle, radi o igri u jeziku pa se adekvatnost kao i željezarija, pejorativnost koja se shvaća kao da je litota jer je odviše jasno da nije riječ o papirima u smeću, nego o vrlo važnim i sređenim bilješkama.

Ne gubi li se prijevodom ona posebna draž koju imaju originalni izrazi? Zasigurno, ali s upozorenjem da ona draž, ona stilistička obojenost koju ima originalni tekst po tome što je strani tekst, lažna je, bučna, pridodana informacija.

Naši su informatičari, služeći se originalnim engleskim izrazima, u nesporazumu sa svojim anglofonskim kolegama. Anglofoncima su te riječi slike, šaljive usporedbe, igre riječima, a našima su to čiribu-čiriba riječi – nešto važno, da ti stane pamet mudro. Shvatljivo je da stručnjaci i znanstvenici susrevši se s nekim izrazima prvi put pa zatim mnogo puta baš u stručnoj i znanstvenoj literaturi na stranom jeziku, te izraze upotrebljavaju kao svoje najobičnije; shvatljivo je da su im ušle u naviku i da tu naviku održavaju brojnim međunarodnim komuniciranjem (jer s kime ćeš ozbiljno doma o tome razgovarati?!), ali ostaje činjenica da ti izrazi nezamijenjeni domaćim adekvatima, dakle, ostaju-ći u jezičnom originalu, konotacijski se silno udaljuju od originala. Zato, paradoksalno, ali i točno: hoćemo li se mentalno uključiti u svjetsku znanost na izvoru, moramo pod

hitno adekvatno zamijeniti tamo nastale znanstvene i stručne izraze, i to upravo da bismo se sviješću približili toj izvornoj stvaralačkoj svijesti. Drugačije, i to upravo internacionalizacijom nazivlja, ostajemo znanstvena provincija. Da i ne govorimo o popularizaciji znanosti, posebno u školama, gdje bi sočna domaća metafora, katakreza i tvorenica bila presudna da se umjesto pseudostručnjaka dekorativne frazeologije oblikuju stručnjaci, razumni, svjesni.

Sažetak

Ivo Škarić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.316.3:808.62, stručni članak, primljen za tisak 13. veljače 1983.

The author discusses the usage of the English words „hardware” and „software”. He also writes on borrowing and translating English words into standard Croatian in general.

JEZIK I ZNANOST

Zdravko Štević

Rezultati znanstvenih istraživanja u svom završnom obliku prenose se znanstvenoj javnosti preko znanstvenih publikacija, dakle, pisanom riječi. Prema tome, znanstveni se radnici posredno bave jezikom, materinskim ili tuđim. Iz ovog slijedi da za brigu o jeziku nisu nadležni samo jezikoslovci, suradnici sredstava javnog priopćavanja, književnici, književni kritičari, nego i znanstveni radnici, koji su isto tako na neki način suodgovorni za njegov razvoj. Međutim, pitanje jezika u znanosti vrlo je složeno, a ovdje bih upozorio samo na neke probleme.

Spominjući znanstveni jezik mogli bi se zapitati na samom početku da li postoji neki posebni ezoterični znanstveni jezik koji nužno mora laicima biti nerazumljiv. Ne! Neki poseban znanstveni jezik ne postoji, a laicima je nerazumljiv zbog toga što uključuje niz posebnih stručnih naziva o predmetima, pojavama i odnosima i zakonitostima, koje su im nepoznate, a nije im nerazumljiv zbog jezika kao takvog. Ipak, postoje neka načela znanstvenog istraživanja po kojima se jezik znanosti razlikuje od jezika svakodnevice (govora, dnevnog tiska, radija, televizije) i književnosti. Razmotrimo redom neke od njegovih osobitosti.

Prvo što je važno za znanstvenu publikaciju jasnoća je i nedvosmislenost izražavanja. Sve mora biti tako napisano da se ne ostavi nikakvih nedoumica o onom što je autor želio reći. Iz toga slijedi da u znanstvenoj publikaciji jedna riječ mora imati samo jedno posve određeno značenje, odnosno za jedan pojam upotrebljava se jedna riječ. Ako postoji sumnja da bi jedna riječ mogla značiti i nešto drugo od onoga na što autor misli, tada se ta riječ mora pobliže objasniti nekom već poznatom riječi ili se mora precizno